

«Солодка Даруся» Марії Матіос крізь призму студії травми

Діана Росул¹, Наталія Мафтин²

Опубліковано	Секція	УДК
30.10.2025	Освіта	82'75-908

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17764369>

Анотація. У статті проаналізовано роман Марії Матіос «Солодка Даруся» крізь призму студії травми в контексті сучасних гуманітарних підходів та українського воєнно-історичного досвіду. Показано, як у творі поєднуються індивідуальна травма головної героїні (дитячий шок, почуття провини, німота, соматичні симптоми) та колективна травма спільноти Черемошного, зумовлена репресіями, війною, зміною влад і депортаціями. З'ясовано, що важливу роль відіграють ритуали, символи, а також зворотна хронологія й фрагментарна структура наративу, які моделюють травматичний досвід. Матеріал цієї статті може бути використаним у процесі підготовки матеріалів уроку з позакласного читання чи для гурткової роботи в школі.

Ключові слова: травма, студії травми, Марія Матіос, «Солодка Даруся», проза.

"Sweet Darusia" by Maria Matioz through the prism of the studio of trauma

Abstract. The problem of trauma is one of the key ones in modern humanitarian studies, as it concerns not only an individual person, but also entire communities, peoples and cultures. Traumatic experiences resulting from violence, repression, wars or other crisis events leave a deep mark on collective memory, transform identity and form new ways of understanding the past. In the 21st century, this issue has become particularly acute in connection with the Russian-Ukrainian war, which has caused and continues to cause severe psychological and socio-cultural trauma to Ukrainian society. Thousands of people have become witnesses or direct victims of war crimes, have lost loved ones, homes and a sense of security. In such a situation, turning to trauma studies as a scientific approach helps to understand the mechanisms of experiencing, remembering and representing pain in culture.

In this context, fiction appears not only as an aesthetic phenomenon, but also as a space for testimony, collective memory, and understanding of tragedies. One of the striking examples of the representation of traumatic experience in Ukrainian prose is Maria Matioz' novel "Sweet Darusia". The work reflects the personal and collective trauma of Ukrainians caused by the historical catastrophes of the 20th century: war, Soviet repression, and social violence. The main character, locked in her silence and suffering, embodies not only the fate of an individual person, but also the traumatized memory of an entire generation.

¹ магістрантка факультету філології Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, 76015, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57.

² доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 76015, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57. orcid.org/0000-0002-1896-4567

The article analyzes Maria Matios' novel "Sweet Darusya" through the prism of trauma studies in the context of modern humanitarian approaches and Ukrainian military-historical experience. It shows how the work combines the individual trauma of the main character (childhood shock, guilt, muteness, somatic symptoms) and the collective trauma of the Cheremoshny community, caused by repression, war, change of power and deportations. It is found that rituals, symbols, as well as reverse chronology and fragmentary narrative structure, which model traumatic experience, play an important role.

Keywords: trauma, trauma studies, Maria Matios, "Sweet Darusia".

Вступ

Постановка проблеми. Проблема травми є однією з ключових у сучасних гуманітарних студіях, адже вона стосується не лише окремої людини, а й цілих спільнот, народів і культур. Травматичний досвід, що виникає внаслідок насильства, репресій, війн чи інших кризових подій, залишає глибокий слід у колективній пам'яті, трансформує ідентичність та формує нові способи осмислення минулого. У ХХІ столітті ця проблематика набула особливої гостроти у зв'язку з російсько-українською війною, яка завдала і продовжує завдавати тяжких психологічних і соціокультурних травм українському суспільству. Тисячі людей стали свідками чи безпосередніми жертвами воєнних злочинів, втратили близьких, домівки та відчуття безпеки. У такій ситуації звернення до студій травми як наукового підходу допомагає зрозуміти механізми переживання, пам'ятання та репрезентації болю у культурі.

У цьому контексті художня література постає не лише як естетичне явище, але і як простір свідчення, колективної пам'яті та осмислення трагедій. Одним із яскравих прикладів репрезентації травматичного досвіду в українській прозі є роман Марії Матіос «Солодка Даруся». У творі відображено особисту і колективну травму українців, зумовлену історичними катастрофами ХХ століття: війною, радянськими репресіями, соціальним насильством. Головна героїня, замкнена у своєму мовчанні та стражданні, уособлює не лише долю окремої людини, а й травмовану пам'ять цілого покоління.

Реалії сьогодення, злочини, вчинені московськими загарбниками щодо і військових, і мирного населення України, помножені на травмованість українців пережитими репресіями й геноцидом упродовж минулих століть, формують потужне поле колективної травми, однак її «пропрацювання» шляхом нарративізації уможливорює звільнення й водночас осмислення жаклих уроків минулого й сучасного. Твір Марії Матіос містить потужний терапевтичний і виховний потенціал, тому його, на наш погляд, слід включити в шкільну програму. Тим часом твір можна вивчати на уроках позакласного читання, під час гурткової роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд українських досліджень проблематики травми засвідчує сформоване, хоча й поліфонічне поле, в якому перетинаються літературознавчі, постколоніальні та студії культурної пам'яті. У фокусі цих праць – поетики воєнного досвіду, криза ідентичності, посттоталітарна й постколоніальна травма, етика свідчення, феномени мовчання та забуття. Дослідники (О. Романенко [8], А. Матусяк [7], М. Данилюк, О. Бігун [4], В. Василенко [1], Л. Даниленко [3], Т. Гребенюк [2], Н. Довганич [5] та ін.) пропонують різні підходи до інтерпретації травматичного досвіду – від психотравми до колективної й культурної пам'яті, – наголошуючи на фрагментарності нарративу, полівокальності, документальності, а також на «терапевтичному» потенціалі літератури як простору опрацювання індивідуального й колективного болю.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу української літератури крізь призму сучасних підходів – зокрема студії травми, що дозволяє глибше зрозуміти функцію літературного тексту у процесі колективного переживання й

опрацювання історичних і особистих травм. В умовах теперішньої війни «Солодка Даруся» звучить по-новому: твір постає не лише як свідчення минулих трагедій, але й як інтерпретація механізмів виживання, мовчання та пам'яті, які залишаються актуальними й нині.

Мета статті – розглянути художні засоби репрезентації травми у повісті «Солодка Даруся», розкрити ідейно-художні особливості твору. Відтак вважаємо, що матеріал цієї статті може бути використаним у процесі підготовки матеріалів уроку з позакласного читання чи для гурткової роботи в школі.

Результати

Роман «Солодка Даруся» демонструє дві травми – індивідуальну та колективну.

Індивідуальна травма Дарусі постає як наслідок дитячого шоку, внутрішньої провини. В основі – епізод «дитячої правди»: за льодяника-півника дівчинка розповідає енкаведистові про те, як її батько віддавав «нічним вуйкам» молочні продукти, що запускає каральний механізм і руйнує сім'ю. Наслідки травми: Даруся німа, фізично вразлива, односельці сприймають її як психічно хвору і називають «солодкою»: «У селі ніхто розумний не нагадує і не дає Дарусі конфет: знає, що від солодкого болить її голова і блює вона дуже» [6, с. 3]. Тут працює механізм «позитивний знак – негативний досвід»: те, що мало приносити дитячу втіху, обертається джерелом довічного сорому. Через це у тексті «солодке» перестає бути лише смаковою характеристикою і перетворюється на символ провини.

Німота Дарусі – це не просто хвороба, а видима форма внутрішнього розриву. Німота означає: сказати правду небезпечно, сказане може вбити, тому краще мовчати.

Психічний біль виходить у тіло також у формі нестерпних нападів головного болю; героїня намагається рятуватися «водою, землею, травами», бо «понад усе їй хочеться жити на цьому світі, такому веселому, такому кольоровому і запашному» [6, с. 19]. Її побут зовні застиглий, однак внутрішній світ сповнений спогадів, сорому, «цвяхів» болю в голові.

Додатково в творі працює низка прийомів, які підсилюють репрезентацію травми. Порушена часовість: раптові стрибки пам'яті Дарусі, «петлі» повернень і сповільнення моментів болю передають збої внутрішнього часу травмованої свідомості.

Важливою стратегією переживання травми головною персонажем твору стає ритуал. Похід до батькової могили перетворюється на обряд, що тимчасово повертає Дарусі гідність і голос: «До тата Даруся йде тільки серединою вулиці. Їдуть машини, йдуть фіри, тягнуться люди – Даруся знає своє: вона по дорозі до тата – княжна [6, с. 26]». Вона розкладає гостинці, «слухає» тата, переживає стан, коли душа «летить на татовий голос» і повертається в тіло оновленою [6, с. 29–30]. Регулярні, небагатослівні відвідини батькової могили у Дарусі набувають форми обрядової дії: спокійний, зосереджений рух, «почет» із сільських псів і ненав'язлива увага випадкових свідків творять майже процесійний настрій. Ритуал пам'яті тут одночасно зберігає й загострює біль, але дає героїні відчуття опори.

Символічного виміру набувають природні елементи – вода, земля, трави. Даруся ними «рятується», тобто природне виступає як стихія лікування, на відміну від офіційної медицини чи репресивної держави.

Іншу форму «терапії» пропонує Іван Цвичок: його дрімба і голос тимчасово знімають біль («під його голос гейби оживає... а найголовніше — голова її перестає боліти» [6, с. 57]), однак травматична пам'ять легко активується зоровим тригером (зелений мундир), що знову запускає напад.

Отже, індивідуальна травма Дарусі виявляється через мовчання, соматичні симптоми, ритуалізацію та обмежені, крихкі форми підтримки, а замкнене коло «біль –

ізоляція – тимчасове полегшення – повернення болю» демонструє не лише стан героїні, а й неспроможність спільноти почути й визнати її страждання.

На фоні індивідуальної травми Дарусі бачимо також колективну травму всієї спільноти Черемошного. У «драмі найголовнішій» («Михайлове чудо») приватна історія родини Ілащуків розгортається на тлі війни, змін влад, репресій, депортацій, морального розкладу частини односельців. Уже перший рік радянської влади приніс таємні депортації десяти родин; власника млина, єврея Гершка, замінено «найбільшим сільським ледарем і базікою – Лесем Онуфрійчуком» («Коло млина, щоправда, молоти язиком не треба, але владі видно видніше» [6, с. 68]); конфісковано Капетуперову корчму й Гершкову олійницю; розорено священника та крамницю Юзя Розенфельда. У час війни спільнота живе в режимі безсилля й розгуби, що влучно формулює сільський філософ Танасій Максим'юк: ці часи – не для життя, не для веселості, хіба лиш для думання та смерті. Ритм повсякдення розбиває «швидка зміна влад» (румунська – радянська – німецька – румунська – німецько-мад'ярська – радянська), а «історія, яка ніколи не припиняє їхати колесами по людях» [6, с. 71], руйнує підвалини етнічного існування і змінює духовну структуру людини. У такому хронотопі приватне й історичне взаємно віддзеркалюються: те, що стається з однією родиною, є модельним проявом колективної травми, у якій насильство влади, моральні компроміси і депривації побуту поступово перетворюють довкілля на простір постійного психічного надлому.

Все це формує спільний досвід насильства, у якому страх стає базовою емоцією громади. Щоб вижити, село виробляє стратегії замовчування, дрібних компромісів і перенесення провини на «зручних» жертв (зокрема на «солодку» Дарусю), що веде до колективної співучасті в травматичному порядку. У такому контексті колективна травма визначає не лише тематичний горизонт твору, а й оптику персонажів: вони сприймають світ крізь призму небезпеки, стигми та моральної неоднозначності. Символічні деталі (військова форма, дрімба, батькова могила) набувають суспільного звучання, позначаючи або можливість зцілення й пам'яті, або запуск спільного страху. На цьому тлі окремі акти піклування, любові й вірності виглядають як крихкі форми опору, через які роман показує, як історичне насильство руйнує, але й випробовує людську гідність і здатність до солідарності.

Висновок

Отже, дослідження повісті «Солодка Даруся» засвідчило, що у творі показано індивідуальну травму головної героїні та колективну травму.

Індивідуальна травма Дарусі проявляється як комплекс тілесних симптомів, тригерних реакцій і мовчання, що виконує захисну функцію. Ритуали (відвідини могили) дають тимчасове полегшення, але не скасовують замкненого кола провини й сорому; таким чином твір переконливо моделює посттравматичний досвід переживання у межах селянської спільноти та дозволяє показати те, що не піддається прямому висловленню, через натяк, жест, ритуал, деталь.

На рівні спільноти повість демонструє, як репресії, окупації та зміни режимів формують травму: замовчування, мікрокомпроміси з владою, хор пліток як механізм контролю. Трагедія родини Ілащуків прочитується як модель ширшого досвіду, де історія «їде колесами по людях», руйнуючи підвалини довіри й солідарності та відтворюючи травму через побут, мову й ритуали.

Композиційна «дзеркальність», фрагментарність і символічні деталі творять стійку систему, у якій травма показана не прямим описом, а через образ, звук, тілесність і простір. Твір Марії Матіос містить потужний терапевтичний і виховний потенціал, тому його, на наш погляд, слід включити в шкільну програму. Тим часом твір можна вивчати на уроках позакласного читання, під час гурткової роботи.

Список використаних джерел

1. Василенко В.С. Модифікація травми в українській еміграційній прозі другої половини ХХ століття. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук: 10.01.01. Київ, 2016. 22 с.
2. Гребенюк Т. Мовчання й говоріння як форми репрезентації історичної травми в українській прозі доби незалежності. Синопис: текст, контекст, медіа. 2022. Т. 28. Вип. 3. С. 104–112.
3. Даниленко Л. Терапія травми: художня концепція подолання колективного болю (на прикладі творів сучасної української прози). Літературний процес: методологія, імена, тенденції. 2023. №21. С. 46–56.
4. Данилюк М., Бігун О. Постколоніальні підходи до теорії травми в сучасному літературознавстві. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». № 26 (квітень, 2023). С. 345-351.
5. Довганич Н. Пам'ять, травма і література: способи репрезентації та інтерпретації. Українське літературознавство. 2020. №85.
6. Матіос Марія. Солодка Даруся. Львів : ЛА «Піраміда», 2005. 176 с.
7. Матусяк А. Вийти з мовчання. Деколоніальні змагання української культури та літератури ХХІ століття з посттоталітарною травмою ; пер. зпол. А. Бондара. Львів: Піраміда, 2020.
8. Романенко О. Хаос війни та криза ідентичності: типологічні домінанти оповіді про травму в сучасній українській літературі. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. 2023. №2(34). С. 107-111.